

**IDEOLOGICZNE WYMIARY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.
SEMANTYKA CMENARZY RODOWYCH PRUS WSCHODNICH W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ
LITERACKICH I NIELITERACKICH OD XIX DO POŁOWY XX WIEKU**

Projekt wpisuje się we **współczesne badania nad krajobrazem kulturowym oraz studia nad historycznymi znaczeniami elementów współczesnego dziedzictwa materialnego**. Kluczowa dla tych badań kategoria czytania krajobrazu kulturowego rozumiana jest jako proces, w którym relacja z przestrzenią polega na odkrywaniu w niej tropów historycznych światów wyobrażonych. Tak rozumiany krajobraz kulturowy jest przestrzenią deszyfrowania palimpsestu minionych oddziaływań, w którym rolę podstawową odgrywają trzy składniki: krajobraz przyrodniczy, dziedzictwo materialne oraz sieć historycznych, kulturowo definiowanych znaczeń. **Polem badawczym projektu** jest obszar północno-wschodniej Polski, czyli historyczne terytorium dawnych Prus Wschodnich, zaś centralnym **obiektem badań** - cmentarze rodowe aranżowane na tym obszarze od początku XIX wieku po kres trwania tej historycznej prowincji w 1945 roku.

Zarówno wybór obiektu badań jak i przyjęta metodologia badań stanowią novum. Projekt inicjowany jest przez antropologów historycznych z doświadczeniem archeologicznym, historyków kultury i kulturoznawczo ukierunkowanych literaturoznawców we współpracy z historykami, historykami sztuki oraz architektami krajobrazu specjalizującymi się w badaniach kompozycyjno-przestrzennych dawnych cmentarzy. Przyjęta przez zespół **metodologia oparta jest na kategorii krajobrazu kulturowego i antropologicznie rozumianej kategorii kultury**. Integruje ona perspektywy analityczne traktowane do tej pory w sposób rozdzielny. Dotychczas prowadzone studia nad krajobrazem kulturowym traktowały rozłącznie rzeczywistość myślową oraz rzeczywistość materialną. Nie prowadzono studiów w planie proponowanej kategorii antropologicznie rozumianego krajobrazu kulturowego, który byłby deszyfrowany za pomocą rekonstruowanych dyskursywnych figur regionalnych i narodowych wyobrażeń.

Nowatorstwo projektu przejawia się także w jego warstwie tematycznej. Studia prowadzone na obszarze Polski północno-wschodniej obejmowały dotychczas wyłącznie cmentarze wiejskie, małomiasteczkowe oraz wojenne. Brak jest opracowań, które czyniłyby przedmiotem analizy kompleksowo ujmowane wschodniopruskie cmentarze rodowe z okresu XIX i XX wieku. Dotychczas prowadzone badania cmentarzy wschodniopruskich prowadzone były w trybie dekontekstualizującym i ahistorycznym, w którym pomijane były pierwotne znaczenia tych obiektów czytelne w szerszym kontekście odniesień kulturowych epoki. Zastosowanie kategorii krajobrazu kulturowego odwołującej się do antropologicznego rozumienia kultury jako sieci historycznie kształtowanych znaczeń, pozwala wyjść poza granice aktualnych rozpoznań i przełamać ograniczenia dotychczasowego stylu myślenia. Aranżacje przestrzenne cmentarzy rodowych były znakiem przynależności do elitarnej warstwy o określonych aspiracjach społecznych, hołdującej własnym zbiorowym mitom pochodzenia i władzy; w tym sensie wschodniopruskie cmentarze były wytworem kultury i nadawały specyficzny charakter krajobrazowi kulturowemu swej epoki, stanowiły istotną składową tego krajobrazu cechującą się zróżnicowaną symboliką zależną od dynamiki zachodzących zmian kulturowych, mód i poglądów. Zrozumienie znaków inscenizowanej i utrwalonej pamięci kulturowej w ramach mityzowanego krajobrazu kulturowego wymaga podejścia integralnego, w którym wysiłek badań empirycznych dostarczających historycznego konkrety powiązany zostanie z rekonstrukcją interpretacyjną towarzyszącą mu hipotetycznie kontekstów znaczeniowych. W procesie tym kluczową rolę odgrywają badania literaturoznawcze, w ramach których analizie poddane zostaną materiały archiwalne oraz literatura niezbędna do badań nad kulturowymi wyobrażeniami wschodniopruskimi związanymi z krajobrazem kulturowym oraz nad identyfikacją dyskursywnych figur wyobrażeń zbiorowych współtworzących krajobraz kulturowy Prus Wschodnich w okresie od XIX do połowy XX wieku

By współczesne relikty dawnych krajobrazów ponownie przemówiły **niezbędna jest ingerencja dyscyplin badających dzieje antropologicznie rozumianej kultury** w jej skonkretyzowanym i kontekstualnie usytuowanym wymiarze. Krajobraz kulturowy wraz z tworzącymi go elementami staje się w ten sposób tekstem, w którym zapisane są minionie kulturowe tożsamości miejsca i zamieszkujących daną przestrzeń ludzi. To swoista matryca, na której swoje piętno wyciskają zbiorowe wyobrażenia. Ich zdekodowanie wymaga jednak odwołania do właściwych „słowników” kulturowych. Projekt ma za zadanie powiązać zmitologizowaną tożsamość Prus Wschodnich z jej

znakową materializacją – czyniąc to na skonkretyzowanym przykładzie cmentarzy rodowych. Chodzi przy tym o zbadanie, w jakim zakresie krajobraz wraz z tworzącymi go składnikami – jako twór mentalny – podatny jest na zmieniające się historycznie wspólnotowe światopoglądy. **Zbadanie materialnych inscenizacji oraz ich przekształceń pod wpływem zmieniających się ideologii to zasadniczy cel badawczy projektu.**